

Yayın Geliş Tarihi: 26.03.2017

Yayın Onay Tarihi: 06.06.2018

Kürşat Haldun AKALIN •

Eski Ahit'in Ekonomik Analizi

The Economic Analysis of The Old Testament

Özet

Eski Ahit'te, kardeşinden faiz almayacağını şeklinde İsraili bir borçlu hakkında çok özel bir yasak vardır. Tevrat olarak adlandırılan Eski Ahit'in ilk beş kitabında veya Musa'nın şeriatinde, fakirden faiz alınmasına yasak getirilmişken zenginlerden faiz alınması yasaklanmamıştır. Aynı zamanda bu yasaklama İsraili olmayanlardan faiz alınmasına yasak getirmemektedir. Bir bütün olarak İsrail dini, Yahve ile seçtiği halkı arasında akdettiği anlaşmadan başka bir şey değildir; bu tanrısal ahit, kısmen bu dünyada ve kısmen de ahrette, yerine getirdiği görevlerden dolayı kişiyi ödüllendirirken önemsemeyip yapmadığı her buyruk için de cezalandırmaktadır. Eski Ahit'in pek çok yerinde, fakirlik ve borç almak bir tanrı cezası olarak görülürken, zenginlik ve faizli borç vermek de tanrının bir ödülü olarak yüceltilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefecilik, Ticaret, Eski Ahit, Talmud, Kapitalist.

JEL Kodu: A14, B20, B30

Abstract

In the Old Testament, there was a special prohibition of a Jewish debtor that dont take interest from your brother. In the first five books of Old Testament or the sharia of Moses which named Torah, not prohibited taking interest from richs but from poors. At the same time this prohibition wasn't ordered that taking interest from non-jews. The whole Jewish religion is in reality nothing but a contract between Yahweh and his chosen people, this divine contract usually set forth that man is rewarded for duties performed and punished for duties neglected, the rewards and punishments being received partly in this and partly in the next world.. There are many places in the Old Testament which regard poverty and debt as a punishment of God, and which exalt to richness and creditor as a reward of God.

Keywords: Usury, Trade, Old Testament, Talmud, Capitalist.

JEL Codes: A14, B20, B30

Giriş

Eski Ahitteki faiz karşıtı bütün uyarıların ve yasakların temelinde fakirin korunması ve ulus birliğinin sağlanması kaygısı yattığı için, kardeş-yabancı ayrımı açısından denilebilir ki; fakirliğin ve köleliğin nedeni olarak faizli borçlanma öne çıkarılmış, kardeşler arası borçlanmalarda veya ödünç iase verilmesinde faiz kötülük olarak lanetlenmiş ve kesinlikle yasaklanmış, garip olarak girdikleri Kenan topraklarında İsraililer yabancı (yani Yahve'nin yasasına bağlanmamış) kimselere faizli borç verilmesi özendirilmiştir. Temel ekonomik kavramların en basitinden bile açıklamasına veya imasına yer verilmeyen Eski Ahit'in ilk beş kitabı Tevrat'ta açıklanan Musa'nın yasalarında, kazanç maksatlı ekonomik etkinliğin izine rastlanılmasa da, yabancıya verilen faizli borcun tanrısal ödül olarak görülen zenginliğin kaynağı olarak algılanmış olması, garip olarak gidilen ve yerleşilen yabancı topraklarda girişilen var olma mücadelesinde parasal servetin neredeyse tek dayanak olarak görülmesine neden olmuştur. Ancak Davud'un krallığı dönemine gelindiğinde garip olarak Kenan toprakları üzerinde şehirler kurulmuş veya yerleşik hayata geçiş yapılmış olduğu için, 'biz' duygusu önemli ölçüde hasara uğramış ve yerini çok güçlü bir dinamik olarak 'ben' tutkusuna bırakmıştır. Şehir hayatının geliştiği krallar döneminde, borç vermede yardımseverlik veya Yahve yasasına bağlanarak sergilenen merhamet özverisi giderek zayıflamış; böylece Tevrat'ta özellikle de Levililerin 25. bölümünde sözü edilen tefecilik ve faizli borçlanma yoluyla gerçekleşen kölelik ve cariyelik eziyetleri, 'ben' tutkusunun tatminine giderek daha fazla aracılık etmiştir.

Roma istilasıyla hızla etkisini gösteren Helenleşme dönemi boyunca, para miktarındaki hızlı artış ya da azalışların bir sonucu olarak ürün fiyatlarındaki istikrar veya durağanlık bir anda bozulmuş, fiyat değişikliklerine bağlı olarak aynı borçlanmada bir hak olarak görülmeye başlanılan fazla ödeme, nakit ödemelerde de faizin kapısını açmıştır. Romalı askerlerle birlikte giriş yapan altın-gümüş paraya rağmen kısa dönemde üretimin kesinlikle arttırılamayışı, fiyat artışlarına enflasyonist bir özellik kazandırmış, bir süre sonra ödenilen borçla daha az ürün satın alınacağı izlenimi veya günümüz terminolojisine göre konuşulacak olunursa paranın satın alma gücünün sürekli azaldığı kanısı borç alan kimsede olduğu kadar borç veren kimsede de uyanmıştır. Ne Tevrat'ta ve ne de Eski Ahit'in sonraki kitaplarında kesinlikle ihtimal verilmeyen bu fiyat

yükselişleri, akıl ile bilgeliğiyle kutsal metinleri tefsir eden ve 50 ile 300 yılları arasında ortaya çıkan rabbilerin dikkatinden hiç kaçmamıştır. Yalnızca faizli borca getirdiği kardeş-yabancı ayrımıyla dikkati çeken Eski Ahit yazınında, kazanç maksatlı ekonomik etkinliğin izine veya içeriğine açıkça pek rastlanılmadığı halde, rabbiler, tamamıyla akılcı muhakeme temelinde oluşturdukları Talmud kitaplarında, yalnızca borç verme işlerinde değil bir bütün olarak ekonomik faaliyetin her kesitinde rasyonel ve etkin tasarımlarına girişmişlerdir. Eski Ahit'te öne çıkan kardeş-yabancı ayrımına pek girmeksizin, fiyat artışlarına dayanarak ödenilen faizli borçlardaki bu fazladan ödeme (aynı ya da nakdi) birer hak olarak rabbiler tarafından kabul edilmiş, bir malın alımı ile teslimi sırasında fiyat yükselişi gerçekleşmişse ödemenin teslim anındaki fiyata göre yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır.

1. Tevrat'ta Ondalık Desteğiyle Kurulan Aile Ekonomisi

Tanrının ruhunu kendi insan bedeninde taşıdığı için kendisini tanrı ya da örneğin Ra'nın soyu olarak gören varlık ve güç sahibi hanedanların, asırlar boyu sarsılmaz sanılan siyasal iktidarlarının tam anlamıyla yıkılıp yok olmasına yol açmış olan Yahve; gözde peygamberi Musa aracılığıyla bildirdiği yasında aileyi toplumun temeli haline getirdiği gibi, saygı ve sevgi bağının aile içinde yerleşmesini sağlamış, toprağın (yeryüzünün) kendi mülkü olduğunu ve mülkünü İbrahim soyuna verdiğini bildirmiş¹;

---

¹ "Avram, 'yüce baba' anlamına gelir; İbrahim, İbranice Avraham, 'çokların babası' anlamına gelir; Rab Yahve, Avram'a, bulunduğu yerden kuzeye, güneye, doğuya, batıya dikkatle bak, gördüğün bütün toprakları sonsuza dek sana ve soyuna vereceğim, soyunu toprağın tozu kadar çoğaltacağım, öyle ki biri çıkıp da toprağın tozunu sayabilirse senin soyunu da sayabilecek, kalk, sana vereceğim toprakları boydan boya dolaş; soyunu gökteki yıldızlar kadar çoğaltacağım, bu ülkelerin tümünü onlara vereceğim, yeryüzündeki ulusların hepsi senin soyun aracılığıyla kutsanacak; Yakup çok korktu, sonra şöyle dua etti: ey atam İbrahim'in, babam İshak'ın Tanrısı Rab Yahve! Bana, ülkene, akrabalarının yanına dön, seni başarılı kılacağım' diye söz verdin; hemen babamın yanına gidin ve ona oğlun Yusuf şöyle diyor deyin, Tanrı beni Mısır ülkesine yönetici yaptı, durma yanıma gel, Goşen bölgesine yerleşsin çocukların, torunların, davarların, sığırların ve sahip olduğun her şeyle birlikte yakınımda olursun; firavun Yusuf'a şöyle dedi, babanızı ve ailelerinizi buraya getirin, size Mısır'ın en iyi topraklarını vereceğim; Yusuf kardeşleriyle babasının ev halkına şöyle dedi, gidip Firavun'a haber vereyim, Kenan ülkesinde yaşayan kardeşlerimle babamın ev halkı yanıma geldi diyeyim, atalarımız gibi biz de çocukluktan beri hayvancılık yapıyoruz dersiniz, öyle deyin ki sizi Goşen bölgesine yerleştireyim çünkü Mısırlılar çobanlardan iğrenir; Yusuf babasıyla kardeşlerini Mısır'a yerleştirdi, Firavun'un buyruğu uyarınca onlara

edinilen mülkün ve servetin babadan oğullara miras olarak aktarılmasını yasa haline getirerek, ekonomik birim işlevine kavuşturduğu aile bireylerinin çalışmalarına ve kazanç emellerine insan ömrünü de aşan hedeflerin tasarlanmasını sağlamıştır.²

Evlilik yoluyla kurulan akrabalıkta karısının anne ile babasını kendi öz anne ve babası kardeşini de kendi öz kardeşi kılacak kadar aileyi kutsal kılan Tevrat'ta, toplumsal hayatı oluşturan insanlar, ekonomik etkinlik bakımından beş gruba ayrılmıştır. Çocuklar, yaşlılar, hastalar, düşkünler, dullar, yetimler adı altında anılan birinci grubu verimsizler; hiç bir şey üretmese dahi kendisi halkın hizmetine adanmış kahin ve terzi gibi hizmet erbapları

ülkenin en iyi yerinde Ramses bölgesinde mülk verdi; Yusuf ürünün beşte birinin Firavun'a verilmesini Mısır'da toprak yasası yaptı, bu yasa bugün hâlâ yürürlüktedir; İsrail Mısır'da Goşen bölgesine yerleşti, orada mülk sahibi oldular çoğalıp arttılar; İsrail ellerini çapraz olarak uzattı sonra Yusuf'u kutsayarak şöyle dedi, atalarım İbrahim'in, İshak'ın hizmet ettiği, bugüne dek yaşamım boyunca bana çobanlık eden Tanrı, beni bütün kötülüklerden fidyeyle kurtaran melek bu gençleri kutsasın benim adım ve atalarım İbrahim'le İshak'ın adı bu gençlerle yaşasın yeryüzünde çoğalsınlar." (Kutsal Kitap, 2004; Yaratılış, 17)

² "Tanrı, verimli olun, çoğalın, diyerek onları kutsadı; ama soyları arttı, türeyip çoğaldılar, gittikçe büyüdüler, ülke onlarla dolup taşıdı, derken Yusuf hakkında bilgisi olmayan biri Mısır Kralı oldu, halkına bakın İsraililer sayıca bizden daha çok dedi; sizi İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a vereceğime ant içtiğim topraklara götüreceğim, orayı size mülk olarak vereceğim, ben Rab Yahve'yim; Levililer kendilerine ait kentlerde sattıkları evleri her zaman geri alma hakkına sahiptiler, eğer bir Levili bu kentlerde sattığı evi geri alamazsa özgürlük yılında ev kendisine geri verilecektir, çünkü Levililer'in kentlerindeki evler onların İsrail halkının arasındaki mülkleridir; erkek çocuğu olmadı diye babamızın adı kendi boyu arasından neden yok olsun babamızın kardeşleri arasında bize de mülk verin, Musa onların davasını Rab Yahve'ye götürdü, Rab Musa'ya şöyle dedi: Selofhat'ın kızları doğru söylüyor, onlara amcalarıyla birlikte miras olarak mülk verecek, babalarının mirasını onlara aktaracaksınız. Rab Yahve Harun'a, sen, oğulların ve ailen Kutsal Yer'e ilişkin herhangi bir suçtan sorumlu tutulacaksınız, kâhinlik görevinizle ilgili suçtan da sen ve oğulların sorumlu tutulacaksınız, ama sunaktaki ve perdenin ötesindeki kâhinlik görevini sen ve oğulların üstleneceksiniz, sizden başka perde gerisindeki Kutsal Yer'e kim yaklaşırsa öldürülecektir, Bana sunulan kutsal sunuların bağış kısımlarını sana veriyorum, bunları sonsuza dek pay olarak sana ve oğullarına veriyorum, insan olsun hayvan olsun Rab'be adanan her rahmin ilk ürünü senin olacak, ancak ilk doğan her çocuk ve kirli sayılan hayvanların her ilk doğanı için kesinlikle bedel alacaksınız, İsraililer'in bana sundukları kutsal sunuların bağış kısımlarını sonsuza dek pay olarak sana, oğullarına ve kızlarına veriyorum, senin ve soyun için bu Rab'bin önünde sonsuza dek sürecek bozulmaz bir antlaşmadır, Buluşma Çadırı'yla ilgili yaptıkları hizmete karşılık İsrail'de toplanan bütün ondalıkları miras olarak Levililer'e veriyorum, Buluşma Çadırı'yla ilgili bütün hizmeti Levililer yapacak çadıra karşı işlenen her suçtan onlar sorumlu olacak, İsraililer'in Rab'be armağan olarak verdiği ondalığı miras olarak Levililer'e veriyorum, bu yüzden Levililer için İsraililer arasında onların mirası olmayacak dedim." (Kutsal Kitap, 2004; Çölde Sayım 18)

ikinci grubu; bir ücret karşılığında işlerde çalışan ve meta üretimine fiilen katılan ancak devamlı istihdam edilmedikleri için sağladıkları gelirleriyle gereksinimlerini karşılamada zorlukla karşılaşan yarı-üreticiler üçüncü grubu; halı dokuyan, demircilik yapan, sepet ören, el sanatları maharetiyle masa ve sandalye vs. gibi malları imal eden, üretilmiş malları ücret karşılığında bir yerden başka bir yere taşıyan, kısacası ürünün üretilmesine fiilen katılan üreticiler kesimi dördüncü grubu; sebze, meyve ve hayvan yetiştirerek bütün insanların beslenmesi sorumluluğunu üstlenmiş olan çiftçiler ise beşinci grubu oluşturmaktadır. Tevrattaki bu toplumsal tabakalaşma ayrımında ilk üç grubu oluşturan kesimler, sınırlı yetenekleri veya kendilerini kuşatan olumsuzlukları nedeniyle, insanların gereksinimlerini doğrudan giderecek üretim sürecinin dışında kalırken; dördüncü gruptaki çalışanlar kesimi de kendi maharetiyle geliştirdikleri el sanatlarıyla insanların gereksinimlerini karşılarken; beşinci grubu oluşturan çiftçiler ise, tüm insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan yiyecek ürünlerini yetiştirmekte ve yiyecek mallarına ana malzeme sağlamışlardır³.

Yahve'nin yasasını uygulayan Musa'nın, Levili kahinleri başta olmak üzere tüm kesimlerin beslenmelerini sağlamak veya destek olmak için çiftçilerden alınan ondalıkların Levililere emanet etmesi, böylece insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için bir erzak deposunu oluşturması çok ilginçtir. Her yıl ürünün onda birinin ve yetiştirilen

---

³ "Kentlerinizde yaşayan Levililer'i yüzüstü bırakmayın. Onların sizin gibi payları ve mirasları yoktur. Her üç yılın sonunda, o yılın ürününün bütün ondalığını getirip kentlerinizde toplayın. Öyle ki, sizin gibi payları ve mirasları olmayan Levililer, kentlerinizde yaşayan yabancılar, öksüzler, dul kadınlar gelsinler, yiyip doysunlar. Bunu yaparsanız, Tanrınız Rab Yahve el attığınız her işte sizi kutsayacaktır. İsraililer'in Rab'be armağan olarak verdiği ondalığı miras olarak Levililer'e veriyorum. Bu yüzden Levililer için, İsraililer arasında onların mirası olmayacak dedim. Rab Yahve, Musa'ya şöyle dedi: Levililer'e de ki: Miras olarak size verdiğim ondalıkları İsraililer'den alınca, aldığınız ondalığın ondalığını bana armağan olarak sunacaksınız. Armağanınız harmandan tahıl ya da üzüm çiğneme çukurundan bir armağan sayılacaktır. Böylelikle siz de İsraililer'den aldığınız bütün ondalıklardan Rab'be armağan sunacaksınız. Aldığınız bütün armağanlardan Rab için bir armağan ayıracaksınız; hepsinin en iyisini, en kutsalını ayıracaksınız. Levililer'e şöyle de: 'En iyisini sunduğunuzda, geri kalanı harman ya da asma ürünü olarak size sayılacaktır. Siz ve aileniz her yerde ondan yiyebilirsiniz. Buluşma Çadırı'nda yaptığımız hizmete karşılık size verilen ücrettir bu.' En iyisini sunarsanız, bu konuda günah işlememiş olursunuz. Ölmek için İsraililer'in sunduğu kutsal sunuları kirletmeyeceksiniz." (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 14: 27, Çölde Sayım 18: 26)

hayvanların da ilk doğanların kendisine verilmesinde yarasında şart koşan Yahve; ondalıkların ve ilk doğanların değerinin paraya çevrilmesine izin vermiş, bu ondalık parası ile başka malların alıp satılmasını isteyerek işletilmesini dahi özendirmiştir⁴. Ancak Yahve'nin Musa'ya bildirdiği tek şartı vardır, bu da halka kahinlik-kefaret görevini üstlenen Levililerin ve birinci guruba giren verimsizlerin beslenmesidir.

İlk ürün ve ilk doğanları kendisine ait kılan Yahve, fakirlerin ve düşkünlerin yanında yabancıların da doyurulmalarını istemiştir⁵. Apokrif kitaplardan Tobit'te, Yahve,

---

⁴ "Her yıl tarlalarınızda yetişen ürünlerin ondalığını bir yana ayıracaksınız. Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ondalığını, sığırlarınızın ve davarlarınızın ilk doğanlarını, Tanrınız Rab Yahve'nin adını yerleştirmek için seçeceği yerde O'nun önünde yiyeceksiniz. Bunu yapın ki, her zaman O'ndan korkmayı öğrenesiniz. Tanrınız Rab'bin adını yerleştirmek için seçeceği yer uzaksa, yol Tanrınız Rab Yahve'nin size verimli kıldığı ürünlerin ondalığını oraya taşıyamayacak kadar uzunsa, ondalığınızı gümüşe çevirin. Gümüşü alıp Tanrınız Rab'bin seçeceği yere gidin. Gümüşü dilediğiniz şekilde kullanın: Sığır, davar, şarap, canınızın istediği başka bir şey alın. Siz ve aileniz orada, Tanrınız Rab'bin önünde yiyecek ve sevineceksiniz." (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 14: 22)

⁵ "Yalan haber taşımayacaksınız. Haksız yere tanıklık ederek kötü kişiye yan çıkmayacaksınız. Düşmanınızın yolunu şaşırması öküzüne ya da eşeğine rastlarsanız, onu kendisine geri götüreceksiniz. Yalandan uzak duracak, suçsuz ve doğru kişiyi öldürmeyeceksiniz. Çünkü ben kötü kişiyi aklamam. Rüşvet almayacaksınız. Çünkü rüşvet göreni kör eder, haklıyı haksız çıkarır. Yabancıya baskı yapmayacaksınız. Yabancılığın ne olduğunu bilirsiniz. Çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız. Toprağımızı altı yıl ekecek, ürününü toplayacaksınız. Ama yedinci yıl nadasa bırakacaksınız; öyle ki, halkınızın arasındaki yoksullar yiyecek bulabilsin, onlardan artakalanı da yabancı hayvanlar yesin. Bağınıza ve zeytinliğinize de aynı şeyi yapın. Bütün erkekleriniz yılda üç kez ben Rab Yahve'nin huzuruna çıkacaklar. Toprağınızın seçme ilk ürünlerini Tanrınız ben Rab Yahve'nin Tapınağı'na getireceksiniz. Kurban eti, kestiğiniz gün ya da ertesi gün yenecek, üçüncü güne kalan et yakılacak. Üçüncü gün kurban etini yiyen suçunun bedelini ödeyecek ve Tanrı Halkı'nın arasından atılacaktır. Ülkenizdeki ekinleri biçerken tarlanızı sınırlarına kadar biçmeyeceksiniz. Artakalan başakları toplamayacaksınız. Bağbozumunda bağınızı tamamen devşirmeyecek, yere düşen üzümleri toplamayacaksınız. Onları yoksullara ve yabancılara bırakacaksınız. Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek. Yabancıya ya da öksüze haksızlık etmeyeceksiniz. Dul kadının giysisini rehin almayacaksınız. Tarlanızdaki ekini biçtiğinizde, gözden kaçan bir demet olursa, almak için geri dönmeyin. Onu yabancıya, öksüze, dul kadına bırakın. Öyle ki, Tanrınız Rab Yahve, el attığınız her işte sizi kutsasın. Zeytin ağaçlarınızı dövüp ürününü topladığınızda, dallarda kalanı toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Kalanları yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız. Bağ bozumunda artakalan üzümleri toplamak için geri dönmeyeceksiniz. Yabancıya, öksüze, dul kadına bırakacaksınız." (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 23: 19, Levililer 19: 9, Tesniye 24: 19)

kendisine ayrılan ondalık hakkından vazgeçmekte ve verginin alınmamasını istemektedir⁶. Yasayı uygulayan ve dini temsil eden kahinler ulus varlığının korunmasında ve devamının sağlanmasında temel bir işlev gördüğü için, Yahve, kendisine sunulan kurbanları sadece kahinlerin yemesine⁷ izin vermiştir. Tevrat'la yasallaşan ve tarıma ağırlık veren Musa ekonomisinin, fakir halk⁸ ile savaşı hükümet

---

⁶ "Ağaçlardan toplanan meyvelerin yarısıyla ekili tohumun üçte biri benim hakkım olmasına rağmen, bugünden başlayarak sonsuza dek Yahudi ülkesine ve ona bağlı Samiriye'yle Galile bölgesine bu konuda özgürlük tanyorum. Yeruşalim ve toprakları kutsal olacak, ondalık vergisiyle öbür vergilerden muaf tutulacaktır. Yeruşalim Kalesi'ni kontrol etmekten vazgeçiyorum. Bu işi başkâhine bırakıyorum. O da kendi seçeceği bir garnizonla orayı yönetecektir. Krallığımda Yahudiye ülkesinden tutsak edilen tüm Yahudiler fidye ödenmeden özgür olacaktır. Tüm Yahudiler'in vergilerden muaf tutulacağını bildiririm. Çiftlik hayvanları da buna dahildir." (Tobit 30-33)

⁷ "Kâhinler buyruklarına uymalıdır. Yoksa günahlarının bedelini öder, buyruklarını çiğnedikleri için ölürlere. Onları kutsal kılan Rab Yahve benim. Kâhin ailesi dışında hiç kimse kutsal sunuyu yemeyecek; kâhinin konuğu ve işçisi bile. Ama kâhinin parayla satın aldığı ya da evinde doğan köle onun yemeğini yiyebilir. Kâhinin kâhin olmayan bir erkekle evlenen kızı bağışlanan kutsal sunuları yemeyecek. Ama dul kalmış veya boşanmış, çocuğu olmamış ve gençliğinde kaldığı baba evine geri dönmüş kâhin kızı babasının ekmeğini yiyebilir. Aile dışından yabancı biri asla yiyemez. Bilmeden kutsal sunuyu yiyen biri, beşte birini üzerine katarak kâhine geri verecek. Kâhinler İsrail halkının Rab'be sunduğu kutsal sunulara saygısızlık etmeyecekler. Yoksa kutsal sunuları yiyen öbür insanlara büyük suç yüklemiş olurlar. Çünkü sunuları kutsal kılan RAB benim." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 22: 9-16)

⁸ "Eğer Tanrınız Rab Yahve'nin sözünü iyice dinler ve bugün size ilettiğim bütün buyruklarına uyarsanız, Tanrınız Rab sizi yeryüzündeki bütün uluslardan üstün kılacaktır. Tanrınız Rab'bin sözünü dinlerseniz, şu bereketler üzerinize gelecek ve sizinle olacak: Kentte de tarlada da kutsanacaksınız. Rahminizin meyvesi kutsanacak. Toprağınızın ürünü, hayvanlarınızın dölü (sığırlarınızın buzağuları, sürülerinizin kuzuları) bereketli olacak. Sepetiniz ve hamur tekneniz bereketli olacak. İçeri girdiğinizde de, dışarı çıktığınızda da kutsanacaksınız. Rab Yahve size saldıran düşmanlarınızı önünüzde bozguna uğratacak. Onlar size bir yoldan saldırarak, ama önünüzden yedi yoldan kaçacaklar. Rab'bin buyruğuyla ambarlarınız dolu olacak. El attığınız her işte Rab sizi kutsayacak. Tanrınız Rab Yahve size vereceği ülkede sizi kutsayacak. Tanrınız Rab'bin buyruklarına uyar, O'nun yollarında yürürseniz, Rab Yahve size içtiği ant uyarınca sizi kendisi için kutsal bir halk olarak koruyacaktır. Yeryüzündeki bütün uluslar Rab Yahve'ye ait olduğunuzu görecektir, sizden korkacaklar. Rab Yahve atalarınıza ant içerek size söz verdiği ülkede bolluk içinde yaşamınızı sağlayacak: Rahminizin meyvesi kutsanacak; hayvanlarınızın yavruları, toprağınızın ürünü verimli olacak. Rab Yahve ülkenize yağmuru zamanında yağdırmak ve bütün emeğinizi verimli kılmak için göklerdeki zengin hazinesini açacak. Birçok ulusa ödünç vereceksiniz; siz ödünç almayacaksınız. Rab sizi kuyruk değil baş yapacak. Eğer bugün size ilettiğim Tanrınız Rab Yahve'nin buyruklarını dinler, onlara iyice uyarsanız, altta değil, her zaman

arasında kaldığını, kendi yaşam gereksinimlerini karşılamada yetersiz kalan halkın beslenmesinin yanında Levililerin başını çektiği kahinlerden oluşan idareci kesimlerin konumlarının korunması gibi ciddi sorunlarla karşılaşmış olduğunu fark etmek hiç de zor değildir. Musa'nın tek tanrısı ve Tevrat'ın da Yahve'si, ruh olmadığı ve ruhsal yaşamı da tanımadığı için, ölümden sonraki sonsuz hayatı da vaat etmemiş; yasası ile fiili davranışlar arasında kurduğu adaletinde, ödülünü zenginlik ve cezasını da fakirlik olarak sadece bu dünyada verdiği için, Musa ekonomisinin en önemli hedeflerinden birisini fakirliği yok etmek olmuştur. Musa'nın üst benliğinin bir ürünü olmaktan asla ileri gidemeyen Yahve'nin olmasa dahi, Musa'nın kendisinin sağlam bir ekonomi bilgisine sahip olduğuna kesinlikle kuşku duyulmamalıdır.

2. Tevrat'ta Mal ile Hizmet dolaşımı ve Para Ekonomisi

Ekonomik hayatın ve paranın, verimliliğin ve bereketin olduğu kadar kazancın ve beslenmenin de önemini belirtmesi açısından Musa'nın Tevrat'ında, tüm davranışların yasaya uygun kılınmasının temel dinsel şart haline getirilmiş olması; Eski Ahit'e inanılan ve bağlanılan her yerde ve özellikle de Orta Çağ Avrupa'sında, büyü ve ruh çağırma gibi rasyonellik karşıtı eğilimlere meydan verilmemesine neden olduğu gibi, hayatın her sahasına yayılan rasyonelleşmenin de temellerinin atılmasını sağlamıştır. Zira, Tevrat'ın

---

üstte olacaksınız. Bugün size ilettiğim buyrukların dışına çıkmayacak, başka ilahların ardınca gitmeyecek, onlara tapmayacaksınız. Ama Tanrınız Rab Yahve'nin sözünü dinlemez, bugün size ilettiğim buyrukların, kuralların hepsine uymazsanız, şu lanetler üzerinize gelecek ve size ulaşacak: Rab mülk edinmek için gideceğiniz ülkede sizi yok edinceye dek, salgın hastalıkla cezalandıracak. Veremle, sıtmayla, iltihapla, yakıcı sıcaklıkla, kuraklıkla, samyeliyle, küfle cezalandıracak. Siz yok oluncaya dek bunlar sizi kovalayacak. Başınızın üstündeki gök tunç, ayağınızın altındaki yer demir olacak. Rab Yahve, sizi iyileşemeyeceğiniz Mısır çıbanıyla, urlarla, kaşıntıyla, uyuzla vuracak. Rab sizi delilikle, körlükle, şaşkınlıkla cezalandıracak. Öküzünüz gözünüzün önünde kesilecek ama etini yemeyeceksiniz. Eşeğiniz zorla sizden alınacak, geri getirilmeyecek. Davarlarınız düşmanlarınıza verilecek. Sizi kurtaran olmayacak. Tanımadığınız bir halk toprağınızın ürününü ve bütün emeğinizi yiyecek. Sürekli sıkıştırılacak, ezileceksiniz. Aranızdaki yabancılar yükseldikçe yükselecek, sizse alçaldıkça alçalacaksınız. O sana ödünç verecek, ama sen ona ödünç vermeyeceksin. O baş, sen kuyruk olacaksın. Bu lanetler siz ve soyunuz için sonsuza dek bir belirti, şaşılabilir bir olay olarak kalacak. Madem bolluk zamanında Tanrınız Rab Yahve'ye sevinçle, hoşnutlukla kulluk etmediniz, Rab'bin üzerinize göndereceği düşmanlara kölelik edeceksiniz. Aç, susuz, çıplak kalacaksınız ve her şeye gereksinim duyacaksınız. Rab sizi yok edinceye dek boynunuza demir boyunduruk vuracak." (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 28: 1-45)

temelini oluşturan tanrısal yasa, bu dünyayla sınırlı olduğu gibi ekonomik kazanç ile bereketi özendirdiği için, kısacası gelip geçici saydığı dünyayı reddeden ve kazancı da günah bilerek çalışmaya dahi karşı çıkan irrasyonellik yerine rasyonelliği esas aldığı için; dinsel güdülerle dahi olsa, Tevrat'ın bu yasasına bağımlı kılınan tüm davranış ile eylemler de, ister istemez, rasyonel ve kazanç maksatlı olduğu kadar insan odaklı ve ekonomik olacaktır. Gıda maddeleriyle insanların yaşama seviyesi arasında bir bağ kuran Musa'nın Tevrat'ı, çiftçilerin gayreti ve yetiştirdikleri ürünler ile halkın diğer kesimlerinin (mağaza sahibi, hamal, kunduracı, sepet örücü, tüccar, imalatçı, gemici vs.) işlerini yapabilmeleri için gerekli gıdanın alınması arasında doğrudan bir ilgi kurabilen, belki tarihteki ilk yazılı kaynaklardan birisidir. Bağımsız iş yapan ekonomik gruplar olarak görünse de dahi, hepsinin yaşamsal bir bağla çiftçilere bağlı olduğu gerçeğinin Tevrat'ta fark edilmiş olması bile, en azından, zihinlerde, Yahve bir ekonomist miydi kuşkusunu uyandırmıştır.

Musa, yazdığı Tevrat'ın her satırında, karşılaştığı ekonomik sorunun büyüklüğünün ve ciddiyetinin tamamıyla farkındadır. Çiftçilerin yetiştirdikleri ürünler ve besledikleri hayvanlar, hangi değişim ilkesiyle alıcıları veya tüketicileri olan meslek sahibi ve girişimcilere aktarılacaktır sorusu, Musa'nın Tevrat'ta yazdıklarının ana temasını oluşturmuştur. Musa'nın zamanında mal ile hizmetler çok çeşitli olmasa veya zorunlu ihtiyaç maddeleriyle sınırlı kalmış olsa dahi, çeşitli ülkelerde yaşayan insanlar, birbirinden farklı ağırlık ve bileşimdeki paraları kullanmış ve farklı standartlardaki ölçülere bağlı kalmışlardı. Paradaki farklı ağırlıklar ve bileşimlere rağmen, temel ihtiyaçlarla sınırlandırılan mal ile hizmet akımında ve hemen hemen her yerde aynı düzeyde kalmış basit üretim tekniğiyle gerçekleştirilen üretim faaliyetinde bile, insanların kendi maharetinden kaynaklanan verim farklılığına rastlamak olasıydı. Özellikle de el sanatlarına dayanan ve sürekli maharet gelişmesini sağlayan masa, sandalye, testi, çömlek, kundura vs. gibisinden imalat işlerinde, çalışmalar arasında belirginleşen işgücü niteliğindeki farklılığında, yetenekli olanlara diğerlerine kıyasla

daha yüksek ücretin ödenmesi gerektiği içeriğindeki buyruklara, yaş ve cinsiyete dayalı dahi olsa Musa'nın Tevrat'ında rastlanılmış olması, gerçekten çok ilginçtir⁹.

Gerçi burada İsraililerin tanrısı Yahve'ye adanmış kişilerden söz ediliyor olsa dahi, tanrıyla yapılmış bir çalışma anlaşması bakımından, farklı yaş ile cinsiyetlerde çalışan ve karşılığında ücret alan işçilere yapılacak ödemelere de bir ölçü olmuştur. Bu konuyla ilgili Tevrat'taki son madde gerçekten çok daha fazla ilginçtir¹⁰. Bu son cümledeki ödeme gücüne göre değer biçecektir ifadesi, kişinin çalışmadaki verimliliğinin yanı sıra fakir ya da zengin olma durumunun dikaate alındığını göstermektedir¹¹. Ayrıca, Tevrat'ta, çalışanların verimliliği kadar tarlaların bereketinin de gözönüne alınarak paraya çevrilmiş olması, aynı ödeme yerine paraya öncelik tanınmış¹² olduğunu göstermektedir. Tanrıya adanmış her şeyde değerinin kahin tarafından belirlenme zorunluluğunun getirilmesi, musevilikte yasanın hükümlerine göre gerçek hayatı yöneten kahinleri neredeyse birer ekonomist haline getirmiştir.

---

⁹ "Rab Yahve Musa'ya şöyle dedi: İsrail halkına de ki, eğer bir kimse Rab'be birini adanmışsa senin biçeceğin değeri ödeyerek adağını yerine getirebilir. Yirmi yaşından altmış yaşına kadar erkekler için elli tapınak şekeli gümüş, kadınlar için otuz şekel. Beş yaşından yirmi yaşına kadar erkekler için yirmi, kadınlar için on şekel. Bir aylıktan beş yaşına kadar oğlanlar için beş, kızlar için üç şekel gümüş. Eğer altmış ya da daha yukarı yaşta iseler, erkekler için on beş, kadınlar için on şekel." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 27: 2)

¹⁰ "Ancak adakta bulunan kişi belirtilen parayı ödeyemeyecek kadar yoksulsa, adadığı kişiyi kâhine götürecektir; kâhin adakta bulunan kişinin ödeme gücüne göre ona değer biçecektir." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 27: 8)

¹¹ "İster insan, ister hayvan, ister aileden kalma tarla olsun, Rab'be koşulsuz adanan hiç bir şey satılmayacak ve geri alınmayacaktır. Çünkü Rab'be koşulsuz adanan her şey Rab için çok kutsaldır. Kim ondalığının bir bölümünü geri almak isterse, değerinin üzerine beşte bir fazlasını katarak ödemelidir. Hayvan sahibi hayvanları iyi, kötü diye ayıramaz, birini öbürüyle değiştiremez. Değiştirirse, değiştirilen hayvanların ikisi de kutsal sayılacak ve karşılığı ödenip geri alınamayacaktır. Bir kimse kutsal bir sunu olarak evini Rab'be adarsa, evin iyi ya da kötü olduğuna kâhin karar verecektir. Eğer kişi adadığı evi geri almak isterse, kâhinin biçtiği değerin üzerine beşte bir fazlasını katarak ödeyecek, böylece ev kendisine kalacaktır. Kâhinin biçtiği değer geçerli olacaktır. Rab'be koşulsuz adanan insan para karşılığında kurtarılamayacak, kesinlikle öldürülecektir. Rab Yahve'nin Sina Dağı'nda İsrail halkı için peygamberi ve kulu Musa'ya bildirdiği buyruklar bunlardır." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 27: 29)

¹² "Bir kimse ailesinden kalan tarlanın bir bölümünü Rab'be adamak isterse, tarlaya ekilecek tohum miktarına göre değer biçilecektir. Bir homer arpa tohumu ekilebilecek tarlanın değeri elli şekel gümüş olacaktır." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 27: 16)

Göksel vatandaşlıkla tanrı krallığına girişte ruhani olarak bütün insanları tanrının gözünde bir ve eşit kılan hristiyanlığın, bu dünyada insanlara gereksinimlerine göre üründen almalarına izin veren komünal görgülerinin aksine¹³; Tevrat'ın Musa yasası, her çalışmanın sağladığı değerine göre karşılığının verilmesini şart koşmasıyla, İncil'deki keyfi ödeme¹⁴ haksızlığıyla kesinlikle uyuşmamaktadır. Gerçi paganist insan-tanrı tapınması ve platonik felsefeyle yetkinleşen Yunan ruhsallığı üzerindeki dehası kadar, Eski Ahit ve Musa yasası hakkında da ayrıntılı bilgi sahibi olan ve tüm bilgisini hristiyanlığa uyarlamış olan Paul; çalışmak istemeyen yemesin diyerek¹⁵, Musevilerin karşısına çıkardığı ruhsallığa hiç de uymayan dünyevi çalışmayı adeta dinin temeli haline getirmiştir. Elbette Musa, Paul gibi ruhsal bir vatandaşlığı asla öngörmüyordu, ölümden sonraki hayat diye bir emeli de yoktu, ancak son derece katı ve bir o kadar da müsamahasız bir yasa koyucuydu.

İsraillilerin tanrısı Yahve'nin yasasıyla biçimlenen Yahveizmde, işlenmiş her günahın suç sunusu olarak paraya çevrilmiş bir karşılığı olmuş, tapınak çatısında oluşmuş din de

---

¹³ "İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı. Tanrı'nın büyük lütfu hepsinin üzerindeydi. Çünkü toprak ya da ev sahibi olanlar bunları satar, sattıklarının bedelini getirip elçilerin buyruğuna verirlerdi; bu da herkese ihtiyacına göre dağıtılırdı. Kıbrıs doğumlu bir Levili olan ve elçilerin Barnaba, yani 'Cesaret Verici' diye adlandırdıkları Yusuf, sahip olduğu bir tarlayı sattı, parasını getirip elçilerin buyruğuna verdi." (Kutsal Kitap, 2004; Elçilerin İşleri 2: 45, 4: 33)

¹⁴ "Saat beşe doğru işe başlamış olanlar gelip kâhyadan birer dinar almışlar. Birinciler gelince daha çok alacaklarını sanmışlar, ama onlara da birer dinar verilmiş. Paralarını alınca bağın sahibine karşı söylenmeye başlamışlar. Bu sonuncular yalnız bir saat çalıştılar demişler. Ama sen onları, günün yükünü ve sıcağını çeken bizlerle bir tuttun. Bağın sahibi onlardan birine şöyle karşılık vermiş: Arkadaş, sana haksızlık ettiğim yok! Seninle bir dinara anlaşmadık mı? Hakkını al, git! Sana verdiğimi bu sonuncuya da vermek istiyorum. Kendi paramla istediğimi yapmaya hakkım yok mu? Yoksa elim açık diye kıskanıyor musun?" (Kutsal Kitap, 2004; Matta 20: 9)

¹⁵ "Bizleri nasıl örnek almanız gerektiğini kendiniz biliyorsunuz. Çünkü biz aranızdayken boş gezenler değildik. Kimsenin ekmeğini karşılıksız yemedik. Herhangi birinize yük olmamak için uğraşıp didindik, gece gündüz çalıştık. Yardımlarınızı hak etmediğimiz için değil, size, izleyebileceğiniz bir örnek bırakmak için böyle yaptık. Hatta sizinle birlikteyken size şu buyruğu vermiştik: Çalışmak istemeyen, yemek de yemesin. Çünkü aranızda bazılarının boş gezdiğini duyuyoruz. Hiçbir iş yapmıyor, başkalarının işine karışıp duruyorlarmış." (Kutsal Kitap, 2004; 2. Selanikliler 3: 6)

suç ile kefareti kurban arasında eşitlenen miktara karar veren (Levilili) kahinin aracılığı üzerine kurulmuştur. Musa'nın yasasında tembelliğe ve aylaklığa müsamaha edilmediği gibi çalışmadan rahat yaşamaya da karşı çıkmış, "*Çalmayacaksın. Hile yapmayacaksın. Birbirinize yalan söylemeyeceksin. Komşuna haksızlık etmeyecek, onu soymayacaksın. İşçinin alacağını sabaha bırakmayacaksın.*" (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 19: 13) buyruğuyla da, işçinin hakları korunmuştur. Yahve'ye adanan her ürünün ve her gayri-menkulün ekonomik değerinin doğrudan kahin tarafından gümüş olarak belirlenmesini, günaha denk düşen kefarete bedeli olarak günah sunusunun ne olacağına (sığır, koç, güvercin vs.) kahinin karar vermesini, işçilerin emeklerinin karşılığını değişim ekonomisinin para ölçeğinde ödenmesini şart koşmuş olmasıyla Musa'nın Tevrat'ı sayesinde; kısmen de olsa, o zamanlar halk arasında oldukça yaygın olan trampa ekonomisinin dışına çıkabilmesi mümkün olabilmıştır¹⁶.

Çok sınırlı kapsamda kullanılıyor olsa da, Musa'nın zamanında para, halkın çoğunluğunda yeterince bulunmaması nedeniyle, kötülüklerin anası gibiydi. Paranın ürün satışında kullanılmasıyla ve özellikle parasal borçlanma yoluyla fakirliğin ve

---

¹⁶ "Biri komşusuna saklasın diye parasını ya da eşyasını emanet eder ve bunlar komşusunun evinden çalınırsa, hırsız yakalandığında iki katını ödemelidir; emanete ihanet edilen konularda, öküz, eşek, koyun, giysi, herhangi bir kayıp eşya için bu benimdir diyen her iki taraf sorunu yargıcın huzuruna getirmelidir; yargıcın suçlu bulunduğu kişi komşusuna iki kat ödeyecektir, komşusu adamın malına el uzatmadığına dair Rab'bin huzurunda ant içmelidir; mal sahibi bunu kabul edecek ve komşusu bir şey ödemeyecektir, ama mal gerçekten ondan çalınmışsa, karşılığı sahibine ödenmelidir. Sayılan yirmi yaşındaki ve daha yukarı yaştaki herkes bana armağan verecektir, canlarınızın bedeli olarak bu armağanı verdiğinizde zengin yarım şekelden fazla yoksul yarım şekelden eksik vermeyecek; İsraililer'den bedel olarak verilen paraları toplayacak, Buluşma Çadırı'nın hizmetinde kullanacaksınız; bu paralar canlarınızın bedeli olarak, ben Rab Yahve'ye İsraililer'i hep anımsatacaktır. Rab Yahve'nin bana buyurduğu gibi Kızıldeniz yolundan çöle gittik, uzun süre Seir dağlık bölgesinde dolanıp durduk; sonra halka şu buyrukları vermeme söyledi: size onların ülkesinden hiçbir toprak parçası, ayağınızı basacak bir yer bile vermeyeceğim, yiyeceklerinizi ve içeceklerinizi onlardan para karşılığında alacaksınız. Levili kâhinlerin, bütün Levi oymağının öbür İsraililer gibi payı ve mirası olmayacak, kardeşleri arasında mirasları olmayacak; Rab için yakılan sunularla, Rab'be düşen payla geçinecekler; eğer bir Levili, yaşadığı herhangi bir İsrail kentinden Rab'bin seçeceği yere kendi isteğiyle gelirse, aile mülkünün satışından eline geçen para dışında, eşit pay yiyecekler." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 18: 5)

köleliğin gelmesi¹⁷, Tevrat'ta, parayı çok iyi kullanan ve ticareti de çok iyi bilen Yahve'nin peygamberi Yusuf'un hikayesinde, meşru kılınmıştır. Yusuf, Mısırlı çiftçileri, sonunda firavunun kölesi¹⁸ yapmıştır. Musa'nın Tevrat'ıyla kölelik meşru kılınmış, kısaca kısas uygulamasının yanında para cezası da uygulanır olmuştur. Musa'nın tek tanrısı Yahve, kardeş-yabancı ayrımı yaptığı gibi, hür-köle ayrımı da yapmakta, çifte standart yasasını kölelikte de işletmektedir.

---

¹⁷ "Yusuf sattığı buğdaya karşılık Mısır'daki ve Kenan'daki bütün paraları toplayıp Firavun'un sarayına götürdü. Mısır ve Kenan'da para tükenince, Mısırlılar Yusuf'a giderek, bize yiyecek ver, gözünün önünde ölelim mi, paramız bitti, dediler. Yusuf, paranız bittiyse davarlarınızı getirin dedi, Onlara karşılık size yiyecek vereyim. Böylece davarlarını Yusuf'a getirdiler. Yusuf atlara, davar ve sığır sürülerine, eşeklere karşılık onlara yiyecek verdi. Bir yıl boyunca hayvanlarına karşılık onlara yiyecek sağladı. Böylece Yusuf Mısır'daki bütün toprakları Firavun için satın aldı. Bütün Mısırlılar tarlalarını sattılar, çünkü onları buna kıtlık zorluyordu. Toprakların tümü Firavun'un oldu. Yusuf Mısır'ın bir ucundan öbür ucuna kadar bütün halkı köleleştirdi. Yalnız kâhinlerin toprağını satın almadı. Çünkü onlar Firavun'dan aylık alıyorlardı ve Firavun'un onlara bağladığı aylıkla geçiniyorlardı. Bu yüzden topraklarını satmadılar. Yusuf halka, sizi de toprağınızı da Firavun için satın aldım, dedi, İşte size tohum, toprağı ekin. Ürün devşirdiğinizde, beşte birini Firavun'a vereceksiniz. Beşte dördünü ise tohumluk olarak kullanın ve kendiniz, aileleriniz, çocuklarınız yiyin. Canımızı kurtardın, diye karşılık verdiler, efendimizin gözünde lütuf bulalım. Firavun'un kölesi oluruz. Yusuf ürünün beşte birinin Firavun'a verilmesini Mısır'da toprak yasası yaptı. Bu yasa bugün hâlâ yürürlüktedir. İsrail Mısır'da Goşen bölgesine yerleşti. Orada mülk sahibi oldular, çoğalıp arttılar." (Kutsal Kitap, 2004; Yaratılış 47: 21)

¹⁸ "Bir adam erkek ya da kadın kölesini değnekle döverken öldürürse, kesinlikle cezalandırılacaktır. Ama köle hemen ölmez, bir iki gün sonra ölürse, köle sahibi ceza görmeyecektir. Çünkü köle onun malı sayılır. İki kişi kavga ederken gebe bir kadına çarpar, kadın erken doğum yapar ama başka bir zarar görmezse, saldırgan, kadının kocasının istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır. Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir. Bir adam erkek ya da kadın kölesini gözüne vurarak kör ederse, gözüne karşılık onu özgür bırakacaktır. Eğer erkek ya da kadın kölesinin dişini kırarsa, dişine karşılık onu özgür bırakacaktır. Kâhin ailesi dışında hiç kimse kutsal sunuyu yemeyecek; kâhinin konuğu ve işçisi bile. Ama kâhinin parayla satın aldığı ya da evinde doğan kölesi onun yemeğini yiyebilir. Düşmanlarınızla savaşmaya çıktığımızda ve Tanrınız Rab Yahve onları elinize teslim ettiğinde, tutsaklar alır ve aralarında sevdiğiniz güzel bir kadın görürseniz, onu kendinize eş olarak alabilirsiniz; onu evinize götürün, başını tıraş etsin, tırnaklarını kessin, üzerinden tutsaklık giysilerini çıkarsın; evinizde otursun, anne babası için bir ay yas tutsun, sonra kadını alan kişi onunla yatabilir, erkek ona koca, kadın da ona karı olacak; kadından hoşnut kalmazsa, onu özgür bıraksın, kadınıla yattığı için onu parayla satmasın, ona köle gibi davranmasın." (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 21: 19)

3. Eski Ahit'te Ulus Birliğinin Temeli Olarak Faiz Yasağı ve Özgürlük Yılı

Eski Ahit'in ve özellikle de ilk beş kitabından oluşan Tevrat'ın temel vurgusu, İsraililer arasında fakirin korunarak ve köleliğin de fiilen yok edilerek ulus birliğinin sağlanması olmuştur. Tevrat'ın ekonomik yasaları arasında Yubil ya da yedi sebt yılından ($7 \times 7 = 49$) sonra gelen ellinci yılın özgürlük yılı olarak kutsal kılınarak, bütün Yahudi kölelerin serbest bırakılması, borçların silinmesi ve ne kadara satılmış olursa olsun mülkün ilk sahibine geri dönmesi yoluyla, ekonomik eşitsizlikler giderilmek istenmiştir. Tesniye'de bildirilen Yahve'nin bu yasasına göre, İsrailoğullarının kendi aralarındaki bütün borçları her yedi yılın sonunda silinmekte, her ellinci yılda da köleler serbest bırakılmakta ve ne kadar el değiştirirse değiştirsin mülk ilk sahibine geri dönüş yapmaktadır¹⁹; ancak bu yasa sadece İsrailoğullarını kapsadığı için, yabancıların borcu veya köleliği devam etmekte, mülkün yabancıya geri dönüşü asla söz konusu olmamaktadır²⁰. Gerçekten de İsrail halkının tüm kaderini, bu bir tek Tanrı sözü

---

¹⁹ "İbrani bir köle satın alırsan, altı yıl kölelik edecek, ama yedinci yıl karşılık ödemediği özgür olacak. Ellinci yıl kutsal sayacak, bütün ülke halkı için özgürlük ilan edeceksiniz. O yıl sizin için özgürlük yılı olacak. Herkes kendi toprağına, ailesine dönecek. Tarlanız temelli olarak satılamaz. Çünkü mülk bana aittir. Sizse yabancısınız, konuğusunuz. Miras alacağınız ülkenin her yerinde tarlanın asıl sahibine tarlasını geri alma hakkı tanınmalıdır. Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin. Aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kâr alma. Tanrı'dan kork ki, kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin. Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın. Aranızda yaşayan bir kardeşin yoksullaşır, kendini köle olarak sana satarsa, onu bir köle gibi çalıştırmayacaksın. Özgürlük yılına dek yanında çalışacak. Çünkü İsraililer benim Mısır'dan çıkardığım kullarımdır. Köle olarak satılamazlar. Her yedi yılın sonunda size borçlu olanları bağışlayacaksınız. Borçları bağışlama işini şöyle yapacaksınız: Her alacaklı, komşusunun borcunu bağışlayacak. Borcun ödenmesi için komşusunu ya da kardeşini zorlamayacak. Çünkü Rab'bin borçları bağışlama yılı duyurulmuştur. Yabancıdan borcunu alabilirsin. Ama İsraili kardeşinin borcunu bağışlayacaksın. Aranızda yoksul kimse olmayacak." (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 15: 1-18)

²⁰ "Rab Yahve Sina Dağı'nda Musa'ya şöyle dedi: İsrail halkına de ki, ize vereceğim ülkeye girdiğiniz zaman ülke Rab için Şabat'ı kutlamalı; yedi yılda bir kutlanan Şabat yıllarının yedi kez geçmesini bekleyin, yedi kez geçecek Şabat yıllarının toplamı kırk dokuz yıldır, sonra yedinci ayın onuncu günü yani günahları bağışlatma günü, bütün ülkede yüksek sesle boru çalınacak, ellinci yıl kutsal sayacak bütün ülke halkı için özgürlük ilan edeceksiniz, o yıl sizin için özgürlük yılı olacak, herkes kendi toprağına, ailesine dönecek Ellinci yıl sizin için özgürlük yılı olacak, o yıl ekmeyecek, kendiliğinden yetişen ürünü biçmeyecek, asmanın üzümünü toplamayacaksınız; çünkü o yıl özgürlük yılıdır sizin için kutsaldır, yalnız tarlada kendiliğinden yetişeni yiyebilirsiniz; özgürlük yılında herkes kendi toprağına dönecektir, bir komşuna tarla satar ya da ondan tarla

değiştirmeye yetmiştir. Sina dağında kendini göstererek yarasını nebisi Musa'ya bildiren Yahve, sözünü gökten yere indirmiş, iman edenlerin ağzına ve yüreğine yerleştirmiştir (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 30: 11-20). Bu en eski vaatle, İsrail'de borç alıp verme sisteminin yüksek derecede gelişmesine yol açmış olduğu, Eski Ahit'in (Kutsal Kitap, 2004; Nehemya 5:1-12, 6: 15) ifadesinden²¹ de, açıklıkla anlaşılmaktadır. Eski Ahit'teki ifadede²² betimlenen manzara gayet açıktır. İsrail halkı, iki zümreye bölünmüştür.

---

alırsan, birbirinize haksızlık yapmayacaksınız; eğer sen ondan alıyorsan, özgürlük yılından sonraki yılların sayısına göre ödeyeceksin, o da sana ürün yıllarının sayısına göre satacaktır; yılların sayısı çoksa fiyatı artıracak, azsa indireceksin, çünkü sana yıllık ürünlerini satıyor, birbirinize haksızlık yapmayacak, kurallarına uyacak, ilkelerimi yerine getireceksiniz, böylece ülkede güvenlik içinde yaşayacaksınız; tarlanız temelli olarak satılmaz, çünkü mülk bana aittir, sizse yabancısınız Benim konuğumsunuz, miras alacağınız ülkenin her yerinde tarlanın asıl sahibine tarlasını geri alma hakkı tanınmalıdır; bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin. Aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak, ondan faiz ve kâr almayacak ve ona faizle para vermeyeceksin, ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın, Ben Kenan ülkesini size vermek ve Tanrınız olmak için sizleri Mısır'dan çıkaran Tanrınız Rab Yahve'yim." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 25: 8-35)

²¹ "İngiltere Bankasının 1694-1944 döneminde uyguladığı faiz politikasının temelini, Kutsal Kitap'ın Çıkış 22: 25 ile Nehemya 5: 7-11 bölümlerine dayanarak faizi yasaklayan Kilise yasaları oluşturmuştur. İngiltere'de ilk faiz yasağı, borçla yiyecek maddesi alanlara fiyatı arttıran tacirler için verilen üç yıllık hapis cezasıyla, yedinci asırda Conterbury Başpiskoposu Tarsuslu Theodore tarafından uygulanmıştır. Yiyecek almada vadeye bağlı fiyat artış uygulamasının yoğunluğunu fark eden İngiltere Paramentosu da 1341 yılında vadeli satışlardaki fiyat artışlarını kesinlikle yasaklamış; bu yasak, her fazla ödemenin tefecilik sayılarak paradan faiz alınmasına yasak getirildiği on beşinci asra kadar devam etmiştir. Hristiyanların faizli borç vermeleri şiddetle yasaklanırken, mülk almaları ve ziraatle uğraşmaları yasak olan Musevilere böylece faizcilik yolu açılmıştır. 8. Henry döneminde 1545 fermanı ile faiz oranı en fazla %10 olarak sınırlanmış, faize getirilen bu sınırlamayı devam ettiren Elizabeth uygulamaları VI. Edward'ın çıkardığı 1571 fermanı ile geçersiz kılınmış; Tanrı yasası olarak kutsal kılınan Çıkış ile Nehemya'daki bu ifadelerle dayanarak, vadeye göre hesaplanan fazla ödemenin veya yüksek fiyatın doğasında isyankarlığın ve günahkarlığın yattığına ve kardeşlik ruhunu yok ettiğine hükmedilerek iğrenç bulunmuştur. Ancak I. James'in krallığı dönemine gelindiğinde %6 ve 1713 yılında da Ann tarafından %5 ile faiz oranı tekrar yasal kılınmıştır. İngiltere Bankası 1716 yılında verilen bir yetkiyle faizli borç vermede ayrıcalığa ulaşmış, 1833-39 yıllarında tek başına faiz oranını belirleme serbestliğine kavuşmuşsa da bu gücü 1854 yılında elinden alınmıştır. İkinci Dünya savaşı öncesine kadar mümkün olduğu kadar ucuza alıp en yükseğe satarak çok kazanma ideali meşru görülümüşse de, savaşla birlikte en az faizcilik kadar kınanır olmuştur." (Dopsch 1937; 159)

²² "Bir süre sonra kadınlı erkekli halk Yahudi kardeşlerinden şiddetle yakınmaya başladı. Bazıları, biz kalabalığız, oğullarımız, kızlarımız çok, yaşamak için buğdaya ihtiyacımız var, diyordu. Bazıları, kıtlıkta

Toplumun üst katmanındaki servet sahibi kimseler giderek zenginleşmiş ve borç para verir hale gelmiştir. Halkın büyük bir çoğunluğunu oluşturan tarımsal işçiler de, sömürülmekten acı çeker olmuşlardır. Bu gibi iktisadi ilişkiler, Nehemya ve diğer fakir halkın tarafını tutan nebilere rağmen sürüp gitmiştir. Filistin ve Babil'deki İsrail tarihi, bunun gibi faiz yakarılarıyla doludur.

Mısırdayken İsraililerin borçlu kimseler oldukları, Mısır'dan çıktıklarında ise, aldıkları borçlarla birlikte gittikleri bilinmektedir²³. Nitekim, Eski Ahit'te, ifadesi bulunmaktadır. Mısır'dan çıktıktan sonra İsraililerin arasında zengileşmeler dolayısıyla da farklılaşmalar başlamıştır. İsrail halkı, faizle borç para veren ve parayı ellerinde tutan ciddi bir güce ulaşmış; diğer halklar ise, kendisine borçlu taraflar olmuştur. Böylece de, Tanrının İsraililere ettiği vaat yerine gelmiş, İsrail'e verilen Tanrı sözü, ekonomik tarihlerinde adeta bir düstur²⁴ halini almıştır. Yahve'nin bu emirlerine rağmen, faizli borç

---

buğday almak için tarlalarımızı, bağlarımızı, evlerimizi ipotek ediyoruz, diyordu. Bazıları ise, krala vergi ödemek için tarlalarımızı, bağlarımızı karşılık gösterip borç para aldık diyordu, Yahudi kardeşlerimizle aynı kanı taşıyor muyuz? Bizim çocuklarımızın onlarınkinden ne farkı var? Oğullarımızı kızlarımızı köle olarak satmak zorunda kaldık. Kızlarımızdan bazıları cariye olarak satıldı bile. Çaresiz kaldık. Çünkü tarlalarımız, bağlarımız başkalarının elinde. Düşününce soylularla yetkilileri suçlu buldum. Onlara, "Kardeşlerinizden faiz alıyorsunuz!" dedim. Onlara karşı herkesi bir araya topladım. Sonra şöyle dedim: 'Biz yabancılara satılan Yahudi kardeşlerimizi elimizden geldiğince geri almaya çalışırken siz kardeşlerinizi satıyorsunuz. Yine bize satılınsınlar diye mi?' Sustular, söyleyecek söz bulamadılar. Tarlalarını, bağlarını, zeytinliklerini, evlerini onlara hemen geri verin. Bir de faiz olarak aldığınız gümüşün, buğdayın, yeni şarabın, zeytinyağının yüzde birini verin. Veririz, artık onlardan hiçbir şey istemeyeceğiz, ne diyorsan öyle yapacağız, dediler. Kâhinlerin önünde verdikleri sözü tutacaklarına ilişkin ant içirdim." (Kutsal Kitap, 2004; Nehemya 5:1-12, 6: 15)

²³ "Mısır Kralı'na gidip, İbranilerin Tanrısı Yahve bizimle görüşti diyeceksiniz. Elimi uzatacak ve aralarında şaşılabilir işler yaparak Mısır'ı cezalandıracağım. O zaman sizi salıverecek. Halkımın Mısırlıların gözünde lütuf bulmasını sağlayacağım. Gittiğinizde eli boş gitmeyeceksiniz. Her kadın Mısırlı komşusundan ya da konuğundan altın ve gümüş takılar, giysiler isteyecek. Oğullarınızı, kızlarınızı bunlarla süsleyeceksiniz. Mısırlıları soyacaksınız. İsraililer Musa'nın dediğini yapmış, Mısırlılardan altın, gümüş eşya ve giysi istemişlerdi. Mısırlılar onlara istediklerini verdiler. Böylece İsraililer onları soydular." (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 3: 20-21, 12: 36)

²⁴ "Aranızda yoksul kimse olmayacak. Tanrınız Rab'bin mülk edinmek için size vereceği ülkede Tanrınız Rab Yahve'nin sözünü can kulağıyla dinler, bugün size bildirdiğim bütün bu buyruklara uyarsanız, O sizi kesinlikle kutsayacaktır. Siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz, ama siz ödünç almayacaksınız. Siz birçok ulusu yöneteceksiniz, ama onlar sizi yönetmeyecek. Halkıma, aranızda yaşayan bir yoksula ödünç para verirsiniz,

yoluyla köleleştirmelerin arttığı İsraililerde peygamberler daima fakir halkın yanında yer almış, kralları ve zenginleri tanrı yasasıyla korkutma yoluna gitmiştir.

Eski Ahit'te faizle ilgili kardeş-yabancı tarzında bir insan ayrımcılığı öne çıkmış olsa da, metinlerin dikkatlice okunması durumunda, yasaya uyan yabancıya da kardeş hükmüne alındığı derhal fark edilir²⁵. Eski Ahit'teki bir ifadeyle²⁶; kardeş ile yabancı sonu

---

ona tefeci gibi davranmayacaksınız, borcunun üzerine faiz eklemeyeceksiniz. Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Yabancıdan borcunu alabilirsin, ama İsraili kardeşinin tüm borcunu bağışlayacaksın. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız Rab Yahve sizi kutsasın. Yabancıya kefil olan mutlaka zarar görür, kefaletten kaçınan ise güvenlik içinde yaşar. Kendiliğinden ölen hiç bir hayvanın etini yemeyeceksiniz, ölü hayvanı yemesi için kentlerinizde yaşayan bir yabancıya verebilir ya da öteki yabancılara satabilirsiniz. İsraili kardeşlerinizden olmayan birini, bir yabancıyı kral seçmeyeceksiniz.” (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 22: 25 ; Tesniye 15: 6)

²⁵ “Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim, onların Tanrısı olacağım. Yakup, İshak'la İbrahim'in de yabancı olarak kalmış olduğu, bugün Hevron denen Kiryat-Arba yakınlarındaki Mamre'ye, babası İshak'ın yanına gitti. Yanınızdaki yabancı bir konuk Rab'bin Fısh Bayramı'nı kutlamak isterse, önce evindeki bütün erkekler sünnet edilmeli; sonra yerel halktan biri gibi İsrail halkına katılıp bayramı kutlayabilir, ama sünnetsiz biri Fısh etini yemeyecektir. Musa, garibim bu yabancı diyarda diyerek, oğullarından birine Gerşom (oradaki garip) adını vermişti. Yedinci gün bana, Tanrın Yahve'ye Şabat Günü olarak adanmıştır, o gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancı hiç bir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, Rab Yahve, yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü'nü kutsadım ve kutsal kıldım. Yabancıya haksızlık ve baskı yapmayacaksınız, çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız. Yabancıya baskı yapmayacaksınız, yabancılığın ne olduğunu bilirsiniz, çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız. Ülkenizde sizinle birlikte yaşayan bir yabancıya kötü davranmayın, ona sizden biriymiş gibi davranacak ve onu kendiniz kadar seveceksiniz, çünkü siz de Mısır'da yabancıydınız; yargılarken, uzunluk ve sıvı ölçerken, ağırlık tartarken haksızlık yapmayın; doğru terazi, ağırlık taşı, efa ve hin kullanın, Mısır'dan sizi çıkaran Tanrınız Rab Yahve benim. İster İsraili olsun, ister İsrail'de yaşayan bir yabancı olsun, biriniz Rab'be dilek adağı ya da gönülden verilen bir sunu olarak yakmalık sunu sunmak istiyorsa, kusursuz bir erkek sığır, koyun veya keçi sunmalı, kusurlu olanı sunmayacaksınız, çünkü kabul edilmeyecektir. İster yerli ister yabancı olsun, Rab Yahve'ye söven herkes öldürülecektir. Yerli yabancı herkes için tek bir yasanız olacak. Tarlanız temelli olarak satılamaz, çünkü bana aittir, sizse yabancısınız, konuğumsunuz. Bir kardeşin yoksullaşır, muhtaç duruma düşerse, ona yardım etmelisin; aranızda kalan bir yabancı ya da konuk gibi yaşayacak, ondan faiz ve kâr alma. Tanrın Yahve'den kork ki, kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin. Bilmeden günah işleyen İsrail yerlisi için de aranızda yaşayan yabancı için de aynı yasayı uygulayacaksınız; yerli ya da yabancı biri bilerek günah işlerse, Rab'be saygısızlık etmiştir, bu kişi halkının arasından atılmalı. Bu kural hem İsraililer, hem de aralarında yaşayan

gelmeyen bir rekabete sürüklenmiştir. Buna rağmen, kardeş-yabancı kazanç maksatlı ticaret faaliyetinin temeli sayılan dürüstlük ve iyi ahlaklılığın yanısıra alışverişte karşılaşılan bütün insanlara (ya da yabancılara) adaletli olmanın veya haksızlık yapmamanın bir tanrı buyruğu olarak Eski Ahit'te şart koşulmuştur.

Parayı kazanma ve elde tutma zorunluluğu, parayı borç vererek kullanma yeteneği, yalnızca, İsrail'inin gezgin yaşamının zorunluluğundan kaynaklanmamıştır. Ülkesi istilaya uğrayıp dünyanın her bir yanına göçe zorlanmadan önce de, kutsal kitaplarında İsraili paranın öneminden haberdar olmuştur. Çok büyük miktarlardaki altın ile gümüşün, Filistin'deki krallar döneminde biriktirilmiş olduğu, kesinlik kazanmıştır. Özellikle de, Davut'un baskın tarzındaki seferlerinden çok büyük miktarda kıymetli maden ve taşlarla ülkesine geri döndüğü bir yana, bu yolla edinilen altın ile gümüşlerin muazzam tutarından dolayı da sürekli olarak övündüğü, hiç yadsınılamayan gerçeklerden biridir. Nitekim, Eski Ahit'teki ifadelerde Davut'un savaş sonrası ganimetlerle İsrail'i nasıl varlıklı kıldığı anlatılmaktadır²⁷. Ayrıca, Tapınağın yapılmasıyla ilgili olsa da, altın ve gümüşün kullanılması hakkında çok ilginç anlatımlara rastlanılmaktadır²⁸. Yine İsraililerin zenginliğini inançlarını kaybetmelerine veya

---

yabancılar için kalıcı olacaktır. Bir adamla İsraili kardeşi ya da bir yabancı arasındaki davaları doğrulukla yargılayın; yargılamak kimseyi kayırmayın, yargı Tanrı'ya özgüdür. Tanrınız Yahve, tanrıların Tanrısı, rablerin Rabbi'dir; O kimseyi kayırmayan, rüşvet almayan, ulu, güçlü, heybetli Tanrı'dır; öksüzlerin, dul kadınların hakkını gözetir; yabancıları sever, onlara yiyecek, giyecek sağlar; siz de yabancıları seveceksiniz; çünkü Mısır'da siz de yabancıydınız." (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 19: 33-37)

²⁶ "Aranızdaki yabancılar yükseldikçe yükselecek, sizse alçaldıkça alçalacaksınız; onlar sana ödünç verecek, ama sen onlara ödünç vermeyeceksin, onlar baş sen ise kuyruk olacaksın; bütün bu lanetler başınıza yağacak, çünkü Tanrınız Rab Yahve'nin sözünü dinlemediniz, size verdiği buyrukları ve kuralları yerine getirmediğiniz" (Kutsal Kitap, 2004; Tesniye 28: 43)

²⁷ "Toi, oğlu Yoram'ı, kral Davut'u selamlamak ve kendisini kutlulamak için ona gönderdi. Çünkü Davut, Hadadezerlerle cenk edip onları vurmuştu. Yoram'ın elindeki gümüş, altın ve tunç eşyayı, Davut, hüküm altına aldığı bütün milletlerin çapulunda sağladığı gümüş ve altınla birlikte Rab'be tahsis etti." (Kutsal Kitap, 2004; 2.Samuel 8: 10)

²⁸ "Kral Süleyman angaryasına çalıştırmak üzere bütün İsrail'den otuz bin adam topladı. Süleyman'ın ve Hiram'ın yapıcılarıyla Gevallılar, tapınağın yapımı için taşlarla keresteleri kesip hazırladılar. Hiram, Kral Süleyman'a yüz yirmi talant altın göndermişti. Hiram denizi bilen gemicilerini Süleyman'ın adamlarıyla birlikte Ofir'e gönderdi. Ofir'e giden bu gemiciler, Kral Süleyman'a dört yüz yirmi[iii] talant altın getirdiler. Saba

Yahve'nin yasasını terk etmelerine bağlayan peygamber Yeşaya'nın, haykırışıyla üzüntüsünü belirtmiş²⁹ olmasına şaşmamak gerekir.

Eski Ahit'te sözü edilen bu kadar büyük miktardaki altın ve gümüşe³⁰, kıymetli taşlara ne olduğu gerçekten ciddi bir araştırma konusu olmuştur. Kazanç maksatlı bir ticari alış verişin asla söz konusu olmadığı Eski Ahit'teki bazı ifadelerden, para dolaşımıyla gerçekleşen ve sermaye birikimlerine de kaynak teşkil eden bir kapsamda uluslar arası ticaretin yapılmadığı sonucu dahi çıkarılmıştır. Eski Ahit'teki bu gibi ifadelerden; Babil'e sürgün giden İsraililer içinden servet sahibi oldukları tahmin edilmişse de, bu dönemdeki İsraililerin hangi meslekle uğraşmış olduklarını tahmin etmek pek mümkün olmamıştır. Talmut rabbileri bu sorunu dikkatle irdelemişler ve bunca muazzam servetin İsraililerde kalmadığı sonucuna varmışlardır. Nitekim, Eski

---

Kraliçesi krala yüz yirmi talant altın, çok büyük miktarda baharat ve değerli taşlar armağan etti. Süleyman'a bir yılda gelen altının miktarı altı yüz altmış altı talantı buluyordu. Alım satımla uğraşanlarla tüccarların kazançlarından ve Arabistan'ın bütün krallarıyla İsrail valilerinden gelenler bunun dışındaydı. Kral Süleyman her biri altı yüz şekel ağırlığında dövme altından iki yüz büyük kalkan yaptırdı. Ayrıca her biri üç mina ağırlığında dövme altından üç yüz küçük kalkan yaptırdı. Kral bu kalkanları Lübnan Ormanı adındaki saraya koydu. Kral fildişinden büyük bir taht yaptırıp saf altınla kaplattı. Kral Süleyman'ın kadehleriyle Lübnan Ormanı adındaki sarayın bütün eşyaları saf altından yapılmış, hiç gümüş kullanılmamıştı. Süleyman'ın döneminde gümüşün değeri yoktu. Sur Kralı Hiram Süleyman'a mektupla şu yanıtı gönderdi: Rab Yahve halkını sevdiği için seni onların kralı yaptı, yeri göğü yaratan İsrail'in Tanrısı Rab Yahve'ye övgüler olsun Kral Davut'a bilge bir oğul verdi, Rab için bir tapınak, kendisi için de bir saray yapacak akıllı bir oğul." (Kutsal Kitap, 2004; 1. Krallar 5: 18, 10: 11)

²⁹ 'Ya Rab, halkını, Yakup soyunu terk ettin çünkü yürekleri doğu kökenli inançlarla dolu, yabancılarla el sıkışıyorlar, onların memleketi gümüşle ve altınla dolu, hazinelerinin de hiç sonu yoktur ve onların diyarı ilahlarla dolu" (Kutsal Kitap, 2004; Yeşaya 2: 7)

³⁰ "Komşuları gönülden verdikleri armağanların yanısıra, altın, gümüş kaplar, mal, hayvan ve değerli armağanlarla onları desteklediler. Pers Kralı Koreş de Nebukadnessar'ın Yeruşalim'deki Rab'bin Tapınağı'ndan alıp kendi ilahının tapınağına koymuş olduğu kapları çıkardı. Sayım sonucu şuydu: Otuz altın leğen, bin gümüş leğen, yirmi dokuz tas, otuz altın tas ve birbirinin benzeri dört yüz on gümüş tas, bin parça değişik kap. Altın ve gümüş eşyaların toplamı beş bin dört yüz parçaydı. Boy başları Yeruşalim'deki Rab Yahve'nin Tapınağı'na varınca, tapınağın bulunduğu yerde yeniden kurulması için gönülden armağanlar verdiler. Her biri gücü oranında hazineye bu iş için toplam 61.000 drahmi altın, 5.000 mina gümüş, yüz kâhin giysisi bağışladı. Her Şeye Egemen Rab Yahve bana şöyle seslendi: Armağanları sürgünden dönenlerden al altından bir taç yaparak Yehosadak oğlu Başkâhin Yeşu'nun başına tak." (Kutsal Kitap, 2004; Ezra 1: 7-11 ; Zekeriya 6: 11)

Ahit'teki bir ifadeden³¹, İsraililer Mısır'ın parasını ile Ahit tabletlerini getirmiş ve parasal bir servetle Kenan diyarına göç etmiş olsalar bile, sözü edilen muazzam serveti pek koruyamadıkları anlaşılmaktadır. Burada önemli olan, daha tarihlerinin başlangıç dönemlerinde bile, muazzam miktardaki kıymetli madenin İsrail'de biriktirilmiş olduğu ve kutsal metinlerinde de övgüyle söz edildiğidir. Sağlanan bu servetin, faizle ödünç verme işinde uzmanlaşan kişi ya da ailelerin eline nasıl geçtiği ise, ayrı bir merak konusudur. Asırlar boyu sürdürülen bu ödünç verme işlemlerinden, dünyanın hemen her ticaret merkezinden sağlanan bu parasal kazançların nasıl bir arada tutulduğu, hayranlık uyandıran bir maharet ve dayanışma örneğidir.

Sonuç

İlk doğanı kutsayan Tevrat hükümlerinin yanında, kefarete parası olarak yirmibeş gümüş şekel olarak açıkça belirlenmiş olması; yasa ile parayı dinin temel çarkları halinde işletilmesinin sonucunda, her insani suçun kurban sunusu olarak bir kefarete (af) bedeli olduğu gibi her tanrısal lütfun da yine parasal olarak değeri kesinleşmiş adak karşılığının hesaplanmasına yol açmıştır. Yahveizmde kahinin ekonomik yargısıyla dinselleşen para, günahın kefarete aracı ve ilk doğan insanın kutsiyetinin adak bedeli işlevinde sürekli olarak işlem gördüğü için, bir taraftan işlenmiş günahı kendinden silmenin ve gelecek üçüncü ya da beşinci kuşak soyu üzerinden atmanın bedeli olarak dinsel bir enstrüman halini alırken, diğer taraftan da üretilmiş malların pazardaki bir karşılığı olarak değişim işlevini görmekte ve çeşitli madeni ağırlık ve bileşimleriyle nispi değerlere sahip olmaktadır. Dini yönüyle ve kahinin ekonomik takdiriyle, günahı kişiden ve gelecek ikinci veya üçüncü neslinden silen her para türü; madeni özelliklerine göre standart bir değere sahip olarak ve malların fiyatlarına göre de nispi bir satın alma gücüne muktedir bulunarak, kendi arasında diğerine göre sabit bir değişim oranına göre işlem görmektedir. Halkın suçlarını günah keçisinin yüzüne söyleyip sonra serbest bırakılması bir yana, işlediği günahın ağırlığına göre güvercin mi yoksa koyun mu ya da sığır mı kurban sunusu olarak tapınağa vereceğine karar veren Yahve'nin kahinleri; ondalığı

---

³¹ "Rehavam'ın krallığının beşinci yılında Mısır Kralı Şişak Yeruşalim'e saldırdı, Süleyman'ın yaptırmış olduğu altın kalkanlar da içinde olmak üzere Rab'bin Tapınağı'nın ve sarayın bütün hazinelerini boşaltıp götürdü" (Kutsal Kitap, 2004; 1. Krallar 14: 25)

gümüşe ve tapınak vergisini (iki dinarii = yarım şekel) akçeye çevirmekle dinsel bir yükümlülükle sarraflığa adım attıkları gibi, çeşitli madeni paraları altın-gümüş-bakır türüne göre belirlenen oranlara göre değişimde hesap ustalığına erişerek yabancı para değerleri hakkında ayrıntılı bilgileri edinmişlerdir.

Kaynakça

- ANONİM (2004). Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitabı Mukaddes Şirketi İstanbul
- BENTHAM J. (1974). Defense of Usury , Clarendon Press, New York
- BLİDSTEİN G. (1975). Honor Thy Father And Mother : Filial Responsibility İn Jewish Law and, New York
- BYRON (1990). In partnership with God : contemporary Jewish law and ethics, Syracuse
- COHEN B. (1949). Everyman's Talmud , E. P. Dutton, New York
- COHEN S.J. (1973). Sefer hayashar: the Book of the righteous, New York
- DANİEL Z. F. (1999). The right and the good : halakhah and human relations, Northvale
- DOPSCH A. (1937). The economic and social foundations of European civilization, London
- DORFF E.N. (2003). Love Your Neighbor And Yourself : A Jewish Approach, Philadelphia
- GOLDİN J. (1955). The Fathers according to Rabbi Nathan. Translated from the Hebrew, New Haven
- GOLDİN J. (1957). The Living Talmud : The Wisdom of the Fathers, New York
- GOODMAN L.E. (1998). Judaism, human rights, and human values, New York
- GOODMAN L.E. (1976). Rambam : readings in the philosophy of Moses Maimonides, New York
- HAJMAN A. (1968). The foundations of Jewish ethics, Koller, New York
- HOOKE S.H. (1938). The Origins of Semitic Ritual, New York
- HUNT E.S. (2004). A History Business in Medieval Europe 1200-1550, New York

- JACOBS L. (1998). *A Jewish Theology*, New York
- JOSEPH M. (1964). *Judaism as Creed and Life*, London
- KOHLER L. (1956). *Hebrew Man*, London
- KADUSHISS M. (1956). *The Rabbinic Mind*, New York
- MAÏMONIDES M. (1975). *Ethical writings of Maimonides*, New York
- MAÏMONIDES M. (1966). *The eight chapters of Maimonides on ethics (Shemonah perakim)*, New York
- MONTEFIORE C.G. ; Loewe H. (1960). *A rabbinic anthology*, New York
- NEUSNER J. (1976). *The way of Torah: An Introduction to Judaism*, California
- NEUSNER J. (1990). *The economics of the Jewish People*, Chicago Press
- NOTH M. (1981) , *The Deutoronomistic History*, New York
- NOVAK D. (1992). *Jewish social ethics*, New York
- OESTERLEY W.O. (1930). *Hebrew Religion : It's Origin and Development*, London
- PARKES J. (1941). *The Conflict of the Church and the Synagogue*, New York
- PİCA J.N. (1962). *The Banking and Finance Among Jews in Renaissance Italy*, New York
- PLOTNİK M.J. (1937). *Werner Sombart and his type of economics*, New York
- POUNDS N.J. (1974). *An economic history of medieval Europe*, Longman, New York
- RABİ Behar N. (2004). *Dini Uygulama Rehberi*, İstanbul
- ROBERTSON H.M. (1933). *Aspects of the Rise of Economic Individualism*, Cambridge
- RODKINSON M.L. (1918). *The Babylonian Talmud*, New York
- SCHECHTER S. (1954). *Aspects of Rabbinic Theology*, Philadelphia
- SCOTT R. (1971) *The way of in the Old Testament*, New York
- SEARS D. (1998). *Compassion for humanity in the Jewish tradition*, Northvale

- SHATZMILLER J. (1990). Sylock Reconsidered : Jews , Moneylending and Medieval Society, Berkeley
- SHEAR E.M. ; Chaim M. (1998). The Rich Go To Heaven : Giving Charity In Jewish Thought, Northvale
- SOMBART W. (1951). The jews and modern capitalism, Glencoe
- SOMBART W. (1967). The Quintessence of Capitalism, New York
- TAMARI M. (1987). With all your possessions : Jewish ethics and economic life, London
- TRAVERS R. (1966)., Christianity in Talmud and Midrash, New York
- WAXMAN M. (1958). Judaism: religion and ethics, New York
- WOUK H. (1964). This is my God : The Jewish way of life, New York
- WOOD D. (2005). Medieval Economic Thought, New York
- ZION B.B. (1951). The Wisdom of Talmud : A Thousands Years of Jewish Thought, New York